

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

ОПТИМІЗАЦІЯ РИЗИКІВ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

(назва навчальної дисципліни)

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до практичних занять
з навчальної дисципліни
підготовки докторів філософії**

зі спеціальності **072 ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ**

(шифр і назва спеціальності)

2016 рік

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО:

кафедрою БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ , протокол №12 від 06.04.2016

1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Метою проведення практичних занять з навчальної дисципліни «Оптимізація ризиків банківської діяльності» є надання студентам необхідних теоретичних основ, методичних рекомендацій і практичних навичок щодо опанування теорією та практичними системами оптимізації ризиками банківської діяльності.

У ході практичних занять здобувач набуває професійних компетентностей та практичних навичок роботи з вирішення прикладних задач професійної діяльності.

Відповідно до програми навчальної дисципліни «Оптимізація ризиків банківської діяльності» на практичні заняття відводиться 22 год. навчального часу.

Практичні заняття з навчальної дисципліни «Оптимізація ризиків банківської діяльності» проводяться у оснащених мультимедійним обладнанням аудиторіях Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця.

При підготовці до конкретного практичного заняття в межах виконання відповідного завдання (табл. 2.1) здобувачі формують презентацію, звіт, доповідь, або есе, які відповідають зазначеним викладачем вимогам, та захищають його під час аудиторного заняття перед викладачем і аудиторією одногрупників.

2. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Завдання для практичних занять, які передбачені навчальним планом і програмою навчальної дисципліни для засвоєння теоретичних знань і практичних навичок, наведені в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Перелік тем та завдань для практичних занять

№ з/п	Назва теми	Компетентності, які забезпечуються	Програмні питання і завдання	Кількість годин	Необхідне ПЗ*	Література
Змістовий модуль I. Обґрунтування організації та функціонування системи оптимізації ризиків банківської діяльності						
1.	Тема 1. Теоретичні засади економічних ризиків	Визначати базові засади економічних ризиків	1. Семінарське заняття: «Сутність банківських ризиків та фактори, що зумовлюють їх виникнення». 2. Практичне заняття: Робота з поняттями «банківський ризик», «управління банківськими	2	Доповідь	Основна література: [1, 2, 7]. Додаткова: [17, 18, 20, 22].

№ з/п	Назва теми	Компетентності, які забезпечуються	Програмні питання і завдання	Кількість годин	Необхідне ПЗ*	Література
			ризиками», «економічні ризики».			
2.	Тема 2. Процес управління банківськими ризиками	Визначати етапність процесу управління банківськими ризиками	1. Семінарське заняття: «Прибутковість капіталу з урахуванням ризиків (метод RAROC)». 2. Практичне заняття: «Формування принципів управління банківськими ризиками».	2	Звіт	Основна література: [3, 5, 6, 8]. Додаткова: [11, 13, 19, 22].
3.	Тема 3. Організація та функціонування системи ризик-менеджменту в банку	Визначати елементи організації та функціонування системи ризик-менеджменту в банку	1. Семінарське заняття: «Організація роботи структурних підрозділів банку в процесі управління ризиками». 2. Практичне заняття: «Організація побудови системи ризик-менеджменту в банку».	2	Есе	Основна література: [3, 5, 7, 8]. Додаткова: [11, 18].
4.	Тема 4. Виявлення та ідентифікація банківських ризиків	Формувати уявлення та ідентифікувати банківські ризики	1. Семінарське заняття: «VaR-методологія кількісної оцінки ризику». 2. Практичне заняття: «Завдання на повторення: використання математичних методів оцінювання ризиків».	2	Звіт	Основна література: [5, 6, 7]. Додаткова: [13, 15].
5.	Тема 5. Методи	Характеризувати основні методи	1. Семінарське заняття:	3	Есе	Основна література:

№ з/п	Назва теми	Компетентності, які забезпечуються	Програмні питання і завдання	Кількість годин	Необхідне ПЗ*	Література
	управління банківськими ризиками	управління банківськими ризиками	«Класифікація методів управління банківськими ризиками». 2. Практичне заняття: «Виявлення особливостей класифікації методів управління банківськими ризиками».			[1, 2, 5, 6, 7]. Додаткова: [15, 19].
Разом за змістовим модулем I				11		
Змістовий модуль II. Формування механізму управління ризиками банківської діяльності						
6.	Тема 6. Управління інвестиційними ризиками в банку	Визначати фактори щодо управління інвестиційними ризиками в банку	1. Семінарське заняття: «Цінова модель ринку капіталу В. Шарпа». 2. Практичне заняття: «Практичне застосування сучасної портфельної теорії».	2	Доповідь	Основна література: [1, 2, 5]. Додаткова: [12, 23].
7.	Тема 7. Хеджування ризиків у банку	Проводити діагностику хеджування ризиків у банку	1. Семінарське заняття: «Похідні фінансові інструменти». 2. Практичне заняття: «Хеджування процентного ризику у банку». 3. Практичне заняття: «Хеджування валютного ризику банку».	2	Звіт	Основна література: [5, 8]. Додаткова: [15, 21].
8.	Тема 8. Управління фінансовими неціновими ризиками	Визначати особливості управління фінансовими неціновими	1. Семінарське заняття: «Класифікаційні моделі оцінки кредитного	2	Есе	Основна література: [3, 5, 6, 9]. Додаткова: [14, 16].

№ з/п	Назва теми	Компетентності, які забезпечуються	Програмні питання і завдання	Кількість годин	Необхідне ПЗ*	Література
	банку	ризиками банку	ризик». 2. Практичне заняття: «Використання нормативів національного банку України для оцінювання ризику ліквідності».			
9.	Тема 9. Управління функціональними ризиками банку	Визначати елементи управління функціональними ризиками банку	1. Семінарське заняття: «Управління ризиком інформаційних технологій, ризиком упровадження нових продуктів та послуг, маркетинговим ризиком» 2. Практичне заняття: «Практичні аспекти управління ризиками в банку».	2	Доповідь	Основна література: [1, 2, 3, 5, 8]. Додаткова: [13, 22].
10.	Тема 10. Контроль за банківським і ризиками	Проводити контроль за банківськими ризиками	1.Семінарське заняття: «Порядок здійснення кредитного моніторингу в банку» 2.Практичне заняття: «Виявлення недоліків кредитного моніторингу банку».	3	Звіт	Основна література: [4, 8]. Додаткова: [10, 20].
Разом за змістовим модулем II				11		
Разом за навчальною дисципліною				22		

*ПЗ – програмне забезпечення

3. ТИПОВИЙ ПРИКЛАД ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття №1 Кількісна оцінка кредитного ризику.

Мета заняття: Дослідити систему кількісних показників ступеня кредитного ризику.

Припустимо, що кредитний портфель банку має такий вигляд:

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
S_i	100	350	800	650	200	900	750	150	400	500
$p_i(c)$	0,2	0,3	0,1	0,5	0,4	0,6	0,05	0,3	0,15	0,25

де S_i – сума i -ї кредитної угоди (тис. грн.);

$p_i(c)$ – кредитний ризик щодо i -ї кредитної угоди.

Визначити можливу (сподівану) величину збитків за кредитним портфелем, середньозважений кредитний портфельний ризик, дисперсію (варіацію) та середньоквадратичне відхилення кредитних ризиків щодо угод, які складають кредитний портфель банку.

Основні теоретичні відомості:

Кількісні значення кредитного ризику обчислюють як в абсолютних, так і в у відносних величинах, що виражають міру невизначеності під час реалізації прийнятного рішення.

В абсолютному вираженні кредитний ризик може визначатися системою показників, що застосовуються для оцінки економічного ризику.

Одним із найбільш важливих показників кредитного ризику щодо певної угоди є ймовірність виникнення несприятливих подій за цією угодою. У цьому випадку:

$$W = p(c). \quad (3.1)$$

В абсолютному вираженні ступінь (міра) кредитного ризику щодо кредитної угоди може визначатися також як добуток ймовірності виникнення збитків на величину цих збитків (суми позики). Цей показник можна назвати зваженим кредитним ризиком щодо кредитної угоди:

$$W = p(c) S, \quad (3.2)$$

де W – величина ризику;

$p(c)$ – ймовірність виникнення збитків за кредитною угодою;

S – сума позики, що зафіксована в кредитній угоді.

Показники кредитного ризику, визначені за формулами (3.1) та (3.2) використовуються для кількісної оцінки ступеня кредитного ризику щодо кредитної угоди.

Для оцінки ступеня ризикованості кредитною портфеля комерційного банку

застосовуються такі абсолютні показники:

1. Можлива (сподівана) величина збитків за кредитним портфелем:

$$S_P = \sum_{i=1}^n S_i p_i(c) \quad (3.3)$$

де - S_i - сума i -ї кредитної угоди, $i=1, 2, \dots, n$;

$p_i(c)$ – ймовірність виникнення збитків щодо i -ї кредитної угоди (показник ризику).

2. Середньозважений кредитний портфельний ризик:

$$L = \sum_{i=1}^n p_i(c) \times \frac{S_i}{S} = \frac{\sum_{i=1}^n p_i(c) S_i}{\sum_{i=1}^n S_i} = \frac{S_P}{S} \quad (3.4)$$

3. Дисперсія (варіація) як міра кредитних ризиків щодо угод, які складають кредитний портфель банку:

$$V(P) = \sum_{i=1}^n (P_i(c) - L)^2 \times \frac{S_i}{S} \quad (3.5)$$

$$\text{де } S = \sum_{i=1}^n S_i \quad (3.6)$$

4. Середньоквадратичне відхилення кредитних ризиків щодо угод, які складають кредитний портфель банку:

$$\vartheta(p) = \sqrt{V(p)} \quad (3.7)$$

Хід роботи.

1. Скориставшись формулою, визначаємо можливу (сподівану) величину збитків за кредитним портфелем:

$$S_i =$$

$$100 \times 0,2 + 350 \times 0,3 + 800 \times 0,1 + 650 \times 0,5 + 200 \times 0,4 + 900 \times 0,6 + 750 \times 0,05 + 150 \times 0,3 + 500 \times 0,25 = 1417,5.$$

2. Використовуючи формулу, визначимо *середньозважений портфельний ризик*:

$$S = 100 + 350 + 800 + 650 + 200 + 900 + 750 + 150 + 400 + 500 = 4800;$$

$$L = S_P / S = 1417,5 / 4800 = 0,295.$$

3. За формулою обчислюємо *дисперсію (варіацію) кредитних ризиків* щодо угод, які складають кредитний портфель банку:

$$V(P) = 1/4800 \times ((0,2-0,295)^2 \times 100 + (0,3-0,295)^2 \times 350 + (0,1-0,295)^2 \times 800 + (0,5-0,295)^2 \times 650 + (0,4-0,295)^2 \times 200 + (0,6-0,295)^2 \times 900 + (0,05-0,295)^2 \times 750 + (0,3-0,295)^2 \times 150 + (0,15-0,295)^2 \times 400 + (0,25-0,295)^2 \times 500) = 0,041.$$

4. Скориставшись формулою визначаємо середньоквадратичне відхилення як міру кредитних ризиків щодо угод, які складають кредитний портфель банку:

$$\vartheta(p) = \sqrt{0,041} = 0,202.$$

Очікуваний результат виконання завдання:

Таким чином, можна зробити висновок, що значення кредитних ризиків щодо угод, які складають даний кредитний портфель, відхиляються від середнього значення їх (середньозваженого кредитного портфельного ризику) в середньому на 0,202, тобто значення кредитних ризиків щодо угод, які складають даний кредитний портфель, можна згрупувати в інтервал $(0,295 - 0,202; 0,295 + 0,202)$.

4. СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

Виконання кожного завдання для практичних занять оцінюється відповідно до Тимчасового положення "Про порядок оцінювання результатів навчання студентів за накопичувальною бально-рейтинговою системою" ХНЕУ ім. С. Кузнеця (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82 – 89	B	добре	
74 – 81	C		
64 – 73	D	задовільно	
60 – 63	E		
35 – 59	FX	незадовільно	не зараховано
1 – 34	F		

Розподіл балів за виконання завдань до практичних занять у межах тем змістових модулів наведено в табл. 4.2.

Таблиця 4.2

Розподіл балів за завданнями та змістовими модулями

Завдання для практичних занять	Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2					Сума балів
	ЗПЗ1	ЗПЗ2	ЗПЗ3	ЗПЗ4	ЗПЗ5	ЗПЗ6	ЗПЗ7	ЗПЗ8	ЗПЗ9	ЗПЗ10	
Максимальна кількість балів	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10

ЗПЗ – завдання для практичних занять.

Оцінки за цією шкалою заносяться до відомостей обліку успішності здобувача та іншої академічної документації.

5. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

5.1. Основна

1. Аналіз і управління економічним ризиком: навч. посіб. Для студ. вищ. навч. закладів / А.В. Матвійчук ; Вінниц.нац. технік.ун-т. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 219 с.

2. Аналіз моделювання та управління економічним ризиком: Навч.-метод. посіб./В.В. Вітлінський, П.І. Верченко. – К. : КНЕУ, 2000. – 292 с.

3. Банківські ризики. Теорія та практика управління Примостка Людмила, Лисенок Алексей, Чуб Елена. / Монографія КНЕУ, 2008. – 456 с.

4. Ризики в банківській системі країн Європейського Союзу: методи визначення та управління: /Савченко О. Г. / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. - К., 2004. - 235 с.

5. Управління банківськими ризиками: навчальний посібник / Мін-во освіти і науки України, ДВНЗ «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана» ; ред. Л. Примостка. – 2-ге вид., без змін. – К. : КНЕУ, 2009. – 600 с.

6. Управління кредитним ризиком банку: монографія / О. А. Криклій, Н. Г. Маслак. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – 86 с.

7. Управління ризиками в банківській діяльності: /Галапуп Н. Д./ Тернопільська академія народного господарства. – Т., 2001. – 225 с.

8. Управління ризиками та економічною безпекою: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / [О.Д. Гудзинський, С.М. Судомир, Т.О. Гуренко, Н.В. Гайдамак]. – К.:ІПК ДСЗУ, 2010. – 237 с.

9. Ющенко В. А. Управління валютними ризиками: Навч. посібник / В. А. Ющенко, В. І. Міщенко. – К. : Знання, 1998. – 444 с.

5.2. Додаткова

10. Банківські операції: Підручник – 2-ге вид., випр. і доп. / А.М.Мороз, М.І.Савлук, М.Ф.Пуховкіна та ін.; За ред. д-ра екон.наук, проф. А.М.Мороза. – К. : КНЕУ, 2002. – 476 с.

11. Беляков А.В. Банковские риски: проблемы учета, управления и регулирования: Разраб. по упр. банком / А.В.Беляков М. : БДЦ-пресс, 2003. – 256 с.

12. Внукова Н.Н.. Банковские операции: расчетное и кредитное обслуживание предприятий: Навч. посібник. – Харків : ВАТ «Модель Всесвіту», 2002. - 512 с.

13. Волкова Н.И., Герасименко Р.А., Чашко Т.А.. Управление банковской деятельностью: Учебно-практическое пособие / Под общей редакцией П.В.Егорова. – Донецк ООО «Юго-Восток Лтд», 2003. - 338 с.

14. Волошин ,И. В. Оценка банковских рисков: новые подходы/И.В.Волошин К. :Эльга, 2004. – 213 с.

15. Грюнинг Х. ван Брайович, Братанович С. Анализ банковских рисков: Система оценки корпоратив. упр. и упр. финансовым риском : Пер. с англ/Хенни ван Грюнинг, Соня Брайович Братанович; Вступ.сл. к рос.изд. : К.Р. Тагирбеков М. :Весь Мир, 2003. – 289 с.

16. Кабушкин С.Н Управление банковским кредитным риском: Учеб. пособие [для вузов]/С.Н.Кабушкин М. :Новое знание, 2004. – 336 с.

17. Капіталізація банків: методи оцінювання та напрямки підвищення: монографія / В. В. Коваленко, К. Ф. Черкашина. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 153 с.

18. Круш П.В., Поліщук С.В. Оцінка бізнесу: Навчальний посібник. – Київ : Центр навчальної літератури, 2004. – 264 с.

19. Лисенок ,О.В. Управління ризиками в банку: Автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.04.01/О.В. Лисенок ;Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана К. , 2006. – 19 с.

20. Основы банковской деятельности (Банковское дело): Учебное пособие / Под ред. Тагирбекова К.Р. –М., Изд. дом «ИНФРА-М», Изд-во «Весь мир», 2001. – 720 с.

21. Соколов ,Ю.А. Амосова Н.А. Система страхования банковских рисков/Ю.А. Соколов, Н.А. Амосова М. :Элит, 2003. – 287 с.

22. Управление рисками: Учеб. Пособ. – 2-е изд., испр. и доп. – СПб. : ОЦЭиМ, 2004. – 457 с.

23. Шелудько, Валентина Миколаївна. Фінансовий ринок: підручник / В. М. Шелудько. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання, 2008. – 535 с.

5.3. Ресурси Інтернет

Таблиця 5.1

№ з/п	Назва видання	Адреса в Інтернеті
1	2	3
24.	Державний комітет статистики України	http://www.ukrstat.gov.ua
25.	Комітет економічних реформ	http://www.president.gov.ua
26.	Ліга Бізнес-Інформ	http://www.liga.net
27.	Національне агентство України з питань розвитку та європейської інтеграції	http://www.investing.org.ua/ua/default/491

1	2	3
28.	Національний інститут стратегічних досліджень	http://www.niss.gov.ua
29.	Нормативні акти України	http://www.nau.kiev.ua
30.	Офіційний сайт Верховної Ради України	http://www.rada.gov.ua
31.	Офіційний сайт Національного банку України	http://www.bank.gov.ua
32.	Право. Україна	http://www.legal.com.ua
33.	Українське право	http://www.ukrpravo.com
34.	Урядовий портал	http://www.kmu.gov.ua